

LIETUVOS REGIONŲ TIPOLOGIJŲ PAGAL KAIMIŠKUMĄ TINKAMUMAS REGIONINEI POLITIKAI⁵

Rasa Melnikienė, Dalia Vidickienė,
Živilė Gedminaitė-Raudonė, Erika Ribašauskienė

Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas

Straipsnyje pristatomos Lietuvos regionų tipologijos, sukonstruotos pagal įvairius kaimiškumo kriterijus ir laipsnį. Tyrimas rėmėsi sistetine metodologija, kai regionų tipologijos buvo analizuojamos kaip didesnės sistemos – poindustrinės visuomenės – dalis. Tyrimo rezultatai leidžia daryti išvadą, kad Lietuvos savivaldybių grupavimas pagal jų kaimiškumo laipsnį į penkias grupes yra tinkamesnis būdas atskleisti regionų ekonominės ir socialinės situacijos skirtumus, nei šiuo metu naudojamas regionų skirstymas į probleminius ir neprobleminius. Tipologija kaimiškumo aspektu taip pat labiau pritaikyta naujosios regioninės politikos paradigmos reikmėms, nes tokie kriterijai kaip regiono atokumas, apgyvendinimo tankumas ir gyventojų skaičius savivaldybės centre, naudojami kaimiškumui apibrėžti, yra ganėtinai stabilūs ilgą laikotarpį ir charakterizuoja regiono išskirtinumą, kurį sunku greitai pakeisti.

Raktiniai žodžiai: poindustrinis etapas, kaimo regionai, regionų tipologija, regioninė politika.

JEL kodai: R100, R280, R580.

Įvadas

Susiformavus naujiems XXI a. ekonomikos ir visuomenės vystymosi ypatumams, kaimo politika įgyja vis daugiau bendrumo su regionine politika, kurioje vis labiau populiarėja naujas požiūris. Naujoji regioninės politikos paradigma, akcentuoja ne atsiliekančių regionų šelpimą, siekiant regionų sanglaudos, bet kiekvieno regiono specifinių konkurencinių gebėjimų skatinimą, t. y. valstybinį reguliavimą stengiamasi sutelkti stipriųjų regiono pusių panaudojimui, o ne negatyvių reiškinių šalinimui perskirstant lėšas (Bessaoud, 2006; Diakosavvas, 2006; Herrschel, 2005; O’Conner, 2006; OECD, 2009).

Lietuvos mokslininkų tyrimuose tipologijų pagal kaimiškumą pritaikymo regioninės politikos, besiremiančios naująja paradigma, reikmėms galimybės pastaraisiais metais buvo nagrinėtos tik epizodiškai (Čaplikas, 2010; Jasaitis, 2008; Vidickienė, 2008). Tai viena iš priežasčių, kodėl Lietuvoje šiuo metu tebesiremiamą senąją regioninės politikos paradigmą: regionai skirstomi į probleminius ir neprobleminius. Siekiant, kad regionų išskyrimo principai būtų kuo labiau orientuoti ne į problemas ar neigiamas regiono savybes, bet į esminius jų skirtumus, nulemiančius jų ilgalaikę raidą ir gyvybingumą, turi būti naudojamos kitokios tipologijos. Vienas iš galimų būdų – suskirstyti Lietuvos regionus pagal jų kaimiškumo laipsnį.

⁵ Tyrimą finansuoja Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. MIP-25/2010).

Straipsnio tikslas – įvertinti Lietuvos regionų tipologiją, sukonstruotą pagal įvairius kaimiškumo kriterijus ir laipsnį, tinkamumą poindustrinio etapo regioninės politikos tikslams.

Tyrimas rėmėsi sistetine metodologija, kai regionų tipologijos buvo analizuojamos kaip didesnės sistemos – poindustrinės visuomenės – dalis. Tyrimo metu buvo taikomi analogijos, loginio palyginimo, indukcijos, dedukcijos ir statistinės analizės metodai.

Tyrimo rezultatai leidžia pasiūlyti alternatyvų būdą Lietuvos regionų tipologijoms, skirtoms regioninės politikos tikslams, konstruoti.

Lietuvos regionų klasifikavimo pagal kaimiškumo laipsnį principai

Šiuo metu pasaulinėje praktikoje dažniausiai naudojamais regionų klasifikavimo pagal kaimiškumo laipsnį kriterijais yra didmiesčio egzistavimas regione ir gyventojų tankumas regione. Tipologija pagal didmiesčio egzistavimą regione konstruojama remiantis nuomone, kad didmiesčiai yra pirminis regionų ir valstybių ekonomikos augimo poliuis, ir kad nuo jų priklauso teritorijos raida. Todėl didmiesčio neturintuose nemetropoliniuose regionuose ekonominė ir socialinė situacija yra prastesnė nei metropoliniuose ir turi būti reguliuojama kitokiais regioninės politikos priemonėmis. Išskiriant metropolinius regionus, klasifikavimo kriterijumi laikomas gyventojų skaičius didžiausioje gyvenvietėje.

Teritorijos apgyvendinimo tankumo rodiklis yra vienas iš populiariausių skirstant regionus pagal kaimiškumo aspektą tarptautinio palyginimo tikslais. Gyventojų tankumo rodiklis laikomas pagrindiniu ir pastaruoju metu ypač dažnai naudojamoje Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos pasiūlytoje regionų klasifikavimo pagal jų kaimiškumo laipsnį metodikoje (OECD, 1994). Tipologija, sukonstruota remiantis šiuo kriterijumi, remiasi nuomone, kad gyventojų tankumas regione žymiu laipsniu lemia socialinę ir ekonominę situaciją. Be to, priklausomai nuo to, kiek žmonių tenka regiono teritorijos ploto vienetui, skiriasi žemės ir kito nekilnojamojo turto naudojimo intensyvumas.

Tačiau XXI a. kaimas yra iš esmės pasikeitęs, ir ankstesnieji kaimo apibrėžimai, pagrįsti kaimo ir miesto priešpastatymu bei matuojami vien statiškais gyventojų skaičiaus rodikliais jau nebeatspindi visų visuomenės gyvenimo realiųjų. Atlikus sisteminę kaimiškumo sąvokos evoliucijos pereinant iš industrinio į poindustrinį žinių visuomenės etapą išryškėjo du pagrindiniai skirtumai tarp kaimiškumo sampratos.

Pirma, industriniame etape buvo siekiama kaimą apibūdinti kaip statiską objektą, nusakant jo pagrindinius požymius ir vertinant jų dydį, pasireiškimo mastą, lyginant su tų pačių požymių pasireiškimu mieste. Poindustriniame etape kaimiškumas siejamas su bendruomenėse vykstančiais procesais, jų vyksmo greičiu, ryšių tarp gyvenviečių ir regionų tamprumu. Tipologijose, siekiančiose atskleisti kaimiškumo aspektą, pirmoje vietoje pagal svarbą atsiranda kriterijai, nusakantys kaimo gyventojų galimybes būti mobiliais, apibūdinantys jų judėjimo srautus ir judėjimo greitį bei vertinantys kaimo ir miesto ryšius. Judėjimas suprantamas plačiąja prasme, vertinant gyventojų mobilumą važinėjant į darbą, keičiant gyvenamąją vietą, verslo įmonių steigimosi tempus, užimtumo, senėjimo dinamiką ir kitus procesus (Benaki, 2007; Knic-

kel, 2000; OECD, 2006). Klasifikuojant regionus į pirmą vietą iškyla tokie rodikliai kaip „kelionės laikas nuo regiono pakraščio iki administracinio centro“, „nuolat važinėjančių dirbti į miestą dalis“, migracijos srautai ir pan. Siekiant atskleisti poindustriiniame etape ypač svarbų mobilumo aspektą, klasifikuojant Lietuvos regionus pagal kaimiškumą buvo parengta tipologija klasifikuojanti savivaldybes pagal jų atokumą nuo pagrindinių didmiesčių – paslaugų centrų. Regionų tipologijos pagal atokumą konstravimo metodika remiasi teiginiu, kad atstumas iki miesto dabartinėje visuomenės išsivystymo stadijoje yra vienas iš svarbiausių rodiklių, informuojančių apie regiono gyventojų galimybę naudotis įvairiomis paslaugomis ir galimybėmis. Lietuvos kaimiškųjų regionų tipologija pagal atokumo kriterijų buvo konstruojama remiantis Lewis Dijkstra ir Vicente Ruiz pasiūlytais regionų klasifikavimo principais (Dijkstra, 2010), adaptuojant juos Lietuvos situacijai.

Antrasis pagrindinis skirtumas tarp kaimiškumo sampratos industrinėje ir poindustrinėje visuomenėje susijęs su tuo, kad industriniame etape apibrėžiant kaimą kaip objektą jis buvo priešpastatomas miestui ir apibūdinamas „likutiniu“ principu, pagal kurį kaimas yra visa tai, kas nėra miestas (RUPRI, 2006). Šis polinis skirstymas grindžiamas miesto ir kaimo urbanizacijos kontrastu ir sudaro sąlygas miesto ir kaimo dichotomijai deklaruoti (Čaplikas, 2003). Poindustriiniame etape vertinamas gyvenvietės ar regiono kaimiškumo laipsnis bei išskiriami trys ir daugiau jų tipų. Skirstant Lietuvos regionus pagal kaimiškumą buvo laikomasi trimatės klasifikavimo sistemos, kai išskiriami kaimo, pusiau kaimo ir miesto regionai. Šiuo metu Lietuvoje naudojama dvimatės klasifikacijos sistema, pagrįsta dichotomija „kaimas/miestas“, neatspindi visos Lietuvos ekonominės, socialinės ir demografinės taip suskirstytų regionų įvairovės. Statistinių rodiklių analizė rodo, kad ekonominė ir socialinė situacija kaimo ir pusiau kaimo regionuose gerokai skiriasi.

Lietuvos regionų tipologija pagal kaimiškumą

Dabartiniu metu Lietuvoje naudojama savivaldybių tipologija, kuria remiasi regioninės politikos sprendimai, dalija Lietuvos savivaldybes į dvi grupes: problemines ir neproblemines. Šiuo metu taikomi probleminių teritorijų išskyrimo kriterijai patvirtinti LR Vyriausybės nutarimu 2006 m. sausio 31 d. Nr. 96. Jie yra tokie:

- vidutinis metinis registruotų bedarbių ir darbingo amžiaus gyventojų santykis 60 procentų ir daugiau didesnis už šalies vidurkį;
- vidutinis metinis socialinės pašalpos gavėjų ir gyventojų santykis 60 procentų ir daugiau didesnis už šalies vidurkį;
- materialinės investicijos tenkančios 1 gyventojui.

Pagal šią metodiką suklasifikavus Lietuvos savivaldybes, probleminės savivaldybės sudaro 23 proc. visų Lietuvos savivaldybių.

Atliktas tyrimas rėmėsi prielaida, kad Lietuvos regionų grupavimas pagal kaimiškumą geriau atspindi regionų raidos dėsningumus, nei šiuo metu Lietuvoje naudojamas regionų skirstymas į problemines ir neproblemines savivaldybes. Lietuvos regionų klasifikavimas pagal jų kaimiškumo laipsnį, buvo atliekamas dviem etapais. **Pirmajame etape** Lietuvos savivaldybės buvo sugrupuotos pagal jų kaimiškumo laipsnį, atsižvelgiant į tris kriterijus:

- pagal gyventojų skaičiaus didžiausioje gyvenvietėje kriterijų;
- pagal teritorijos apgyvendinimo tankumo kriterijų;
- pagal regiono atokumo kriterijų.

Pirmųjų dviejų kriterijų kiekybinės grupių išskyrimo ribos buvo nustatytos atlikus Statistikos departamento 2008–2010 m. duomenų apie gyventojų skaičių bei Nacionalinės žemės tarnybos duomenų apie savivaldybių bendrą plotą analizę. Ši analizė parodė, jog klasifikuojant Lietuvos regionus, remiantis gyventojų skaičiaus didžiausioje gyvenvietėje kriterijumi, *kaimo regionams* tikslinga priskirti savivaldybes, jei gyventojų skaičius savivaldybės centre ne didesnis kaip 15 tūkst. gyventojų, *pusiau kaimo regionams* – jei gyventojų skaičius savivaldybės centre nuo 16 iki 50 tūkst. gyventojų, o *miesto regionams* – jei gyventojų skaičius savivaldybės centre daugiau kaip 50 tūkst. gyventojų. Lietuvos regionus išskiriant pagal kaimiškumą, matuojamą teritorijos apgyvendinimo tankumo kriterijumi, regionai buvo priskirti kaimo regionams, kai gyventojų tankumas ne didesnis nei 35 gyventojai/km², *pusiau kaimo regionams* – jei gyventojų tankumas 35,1–150 gyventojų/km², o *miesto regionams* – jei gyventojų tankumas didesnis nei 150 gyventojų/km².

Grupuojant regionus ir atsižvelgiant į atokumo kriterijų, buvo matuojama gyventojų važiavimo trukmė nuo gyvenamosios vietos iki miesto centro. Miestais, kurie buvo įvardijami kaip atskaitos taškai vertinant regionų atokumą, pagal šią tipologiją laikomi paslaugų centrai, turintys ne tik nurodytą privalomą gyventojų skaičių, bet ir pasižymintys kitomis savybėmis – įvairių darbo vietų galimybėmis, veikiančiomis aukštojo mokslo institucijomis, specializuotais sveikatos centrais, pakankamo dydžio vietine rinka bei įvairaus tipo parduotuvėmis ir paslaugomis. Pagal šiuos kriterijus buvo atrinkti šie 6 Lietuvos miestai-paslaugų centrai: Vilnius, Kaunas, Klaipėda, Šiauliai, Panevėžys ir Telšiai. *Kaimo regionams* buvo priskirtos savivaldybės, jei daugiau kaip 50 proc. tos savivaldybės gyventojų važiuoti nuo savo gyvenamosios vietos iki artimiausio miesto užtrunka daugiau nei 90 min., *pusiau kaimo regionams* – jei daugiau kaip 50 proc. to regiono gyventojų važiuoti nuo savo gyvenamosios vietos iki artimiausio miesto užtrunka nuo 46 iki 75 min., o *miesto regionams* – jei daugiau kaip 50 proc. to regiono gyventojų važiuoti nuo savo gyvenamosios vietos iki artimiausio miesto užtrunka iki 45 min. Pusiau kaimo regionų važiavimo trukmės didžiausia riba pasirinktos 75 min., o ne 89 min., kadangi tyrimo rezultatai parodė, kad nei viename Lietuvos regione važiavimo trukmė nėra tarp 76 ir 89 minučių, bei siekiant išryškinti pusiau kaimo ir kaimo regionų atotrūkį pagal šią tipologiją.

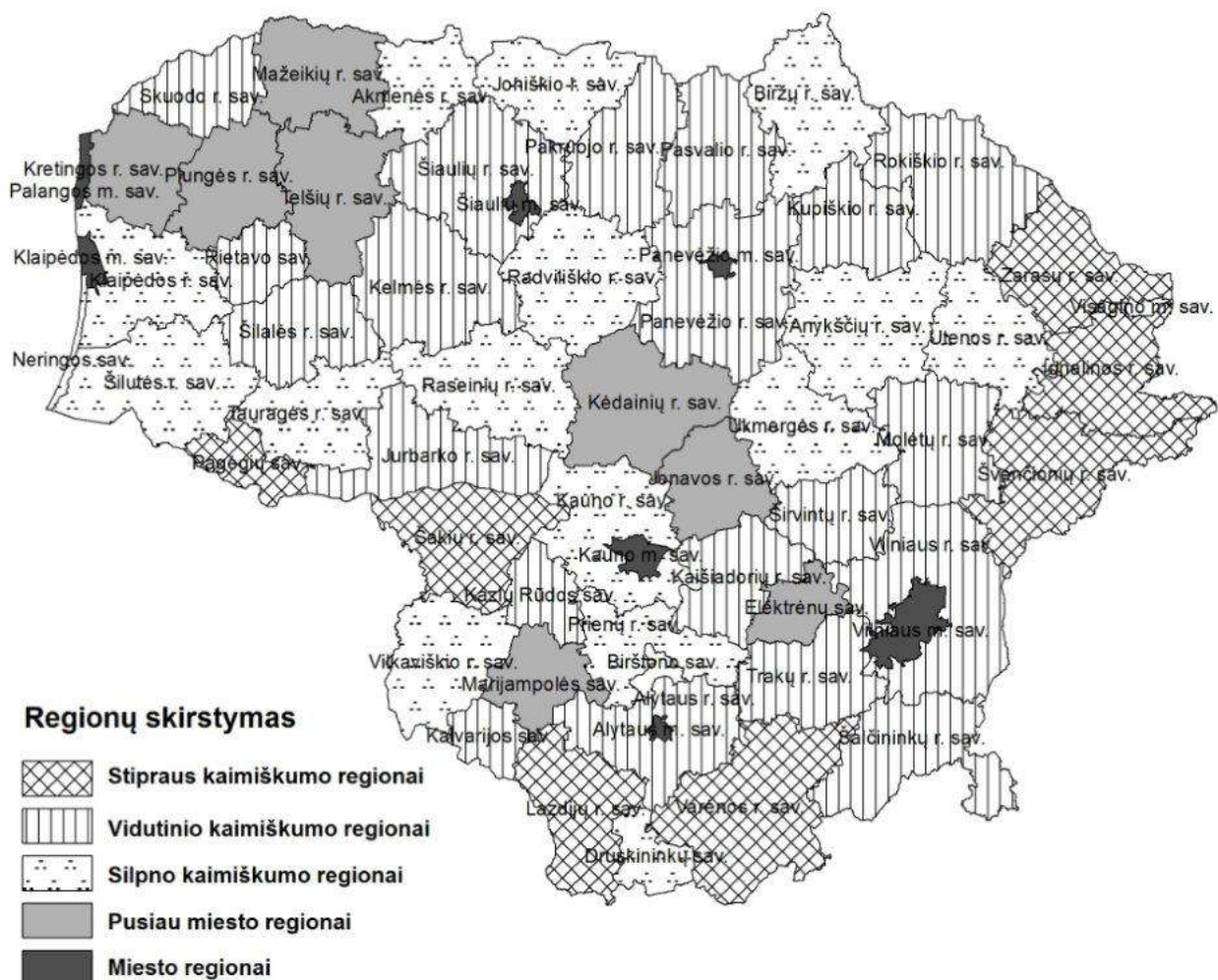
Pirmajame grupavimo etape į kaimo regionų grupę pagal skirtingus kriterijus pateko:

- pagal gyventojų skaičiaus didžiausioje gyvenvietėje kriterijų – 28 savivaldybės;
- pagal teritorijos apgyvendinimo tankumo kriterijų – 36 savivaldybės;
- pagal regiono atokumo kriterijų -14 savivaldybių.

Antrajame etape savivaldybės buvo sugrupuotos atsižvelgiant į tai, pagal kiek kriterijų jos yra priskiriamos kaimiškiems regionams. Atlikdami šį vertinimo etapą, visus kaimiškumo kriterijus traktavome kaip vienodai reikšmingus, nes remiantis jais sukonstruotos kaimiškumo tipologijos atspindi skirtingus kaimo kaip gyvenamosios

vietos aspektus ir gali būti naudojamos skirtingoms problemoms spręsti. Savivaldybės, kurios patenka į kaimo grupę pagal visus tris kaimiškumo požymius, priskyrėme stipraus kaimiškumo regionų grupei, savivaldybės, kurios patenka į kaimo grupę pagal du kaimiškumo požymius, – vidutinio kaimiškumo regionų grupei, o savivaldybės, kurios klasifikuotos kaip kaimo tik pagal vieną kriterijų, – silpno kaimiškumo regionų grupei. Tos savivaldybės, kurioms nėra būdingas nei vienas kaimiškumo bruožas, buvo priskirtos pusiau miesto arba miesto grupei.

Atlikus Lietuvos savivaldybių vertinimą integruojant kaimiškumo kriterijus, 19 savivaldybių buvo priskirtos kaimo regionams pagal vieną iš trijų mūsų panaudotų kriterijų, 20 savivaldybių – pagal du kriterijus, ir tik 7 savivaldybės – Ignalinos, Lazdijų, Pagėgių, Šakių, Švenčionių, Zarasų, Varėnos – atitinka tris mūsų nagrinėjamus kriterijus ir gali būti priskiriamos stipraus kaimiškumo regionams. Būtina pažymėti, jog visos stipraus kaimiškumo regionams priskiriamos savivaldybės yra ne tik retai apgyvendintos, turinčios mažą regiono centrą bei nutolusios nuo didžiųjų Lietuvos centrų, bet ir išsidėstę Lietuvos pasienyje. 14 savivaldybių nepateko į kaimo regionų grupę pagal joki kriterijų. Iš jų 6 savivaldybės klasifikuotos kaip miesto regionas, o likusios 8 pagal visus tris kriterijus patenka į pusiau miesto regionų grupę (pav.).

Pav. Lietuvos regionai pagal integruotą kaimiškumo vertinimą

Tradicinėje regioninės politikos sampratoje kaimiškumas yra siejamas su atsilikimu, tuo tarpu moderni regioninės politikos paradigma teigia, jog politikos sėkmė priklauso nuo gebėjimo atsižvelgti į regionų skirtumus ir, atsižvelgiant į juos, sustiprinti regiono konkurencinius pranašumus. Todėl regioninėje politikoje naudojamos tipologijos turi pasitarnauti regionų specifinių bruožų identifikavimui. Siekdami atsakyti į klausimą, ar Lietuvos regionų grupavimas pagal kaimiškumą yra tinkamas šiam tikslui, pasitelkėme statistinių duomenų analizę naudojant *LR Statistikos departamento duomenis* (lentelė).

Lentelė. Pagal kaimiškumą sugrupuotų Lietuvos regionų ekonominiai ir socialiniai rodikliai (2008–2010 m. vidurkis)

Rodikliai	Stipraus kaimiškumo regionai	Vidutinio kaimiškumo regionai	Silpno kaimiškumo regionai	Pusiau miesto regionai	Miesto regionai	Lietuva
Senatvės koeficientas, proc.	172	143	144	121	139	137
Socialinės pašalpos gavėjų dalis, proc.	8,3	6,7	6,2	5,7	3,2	4,5
Materialinės investicijos/gyventojui, Lt	2310	2711	3699	6059	6251	5622
Užimtumas, proc.	59,2	60,8	62,1	63,0	71,4	66,9
Nedarbas, proc.	10,3	9,9	8,9	8,9	9,1	9,1
Verslo gyvybingumo indeksas	1,4	1,1	0,7	1,4	1,9	1,1
Žemės ūkio naudmenų dalis, proc.	44,9	54,4	49,4	56,1	17,9	53,0
Miškų dalis, proc.	38,9	32,4	35,3	30,9	21,3	32,6
Kelių su pagerinta dangą tankumas, km/km ²	0,08	0,10	0,23	0,18	2,97	0,16

Šis grupavimas atskleidžia, jog tam tikrai savivaldybių grupei yra būdingi bendri regionų raidos dėsningumai, o tarp skirtingų grupių egzistuoja ženklūs skirtumai.

Vadovaujantis tradiciniu požiūriu, kai kaimiškumas susiejamas su atsilikimu, stipraus kaimiškumo savivaldybės turėtų susidurti su ekonominio gyvybingumo trūkumu. Tačiau jos demonstruoja aukštą verslo gyvybingumą. Savivaldybių verslumui vertinti buvo pasitelktas verslo gyvybingumo indeksas, kuris buvo matuojamas ūkio subjektų skaičiaus augimo tempu, įvertinant regione naujai įsisteigusią ir užsidariusių įmonių skaičiaus balansą. Stipraus kaimiškumo regionams priskirtų savivaldybių vidutinis verslo gyvybingumo indeksas 2008–2010 metų laikotarpyje siekė 1,4 ir buvo didesnis ne tik už kitų mažiau kaimiškų, bet ir už pusiau miesto grupės savivaldybių verslo gyvybingumo indeksą. Tai rodo, kad stipraus kaimiškumo regionų grupei priskiriamos savivaldybės turi potencialo vystymuisi ir žmoniškųjų išteklių paramai įsi-

savinti. Aukštas verslo gyvybingumo rodiklis yra pasiektas esant mažoms, lyginant su kitomis regionų grupėmis, materialinių investicijų apimtims. 2008–2010 metais investicijos, tenkančios vienam gyventojui šioje savivaldybių grupėje tesiekė 2310 Lt. Tai sudarė 41 proc. vidutinio Lietuvos rodiklio, tačiau investicijų trūkumas šiuose regionuose nebuvo kliūtis verslumui pasireikšti.

Stipraus kaimiškumo savivaldybių vystymuisi yra būdingi ir kiti šioms savivaldybėms bendri raidos aspektai, į kuriuos svarbu atsižvelgti regioninėje politikoje. Neigiama gyventojų senėjimo įtaka šių regionų raidai yra stipresnė nei kitose regionų grupėse. Vidutinis stipraus kaimiškumo regionų senatvės koeficientas per 2008–2010 metų laikotarpį buvo 25 proc. didesnis nei vidutiniškai Lietuvoje. Todėl galima teigti, kad stipraus kaimiškumo regionai turi ženkliai prastesnius žmogiškuosius išteklius gyventojų amžiaus struktūros požiūriu, į ką turi būti atsižvelgta kuriant ilgalaikes šių regionų vystymo strategijas. Vidutiniai 2008–2010 metų šių regionų darbo rinkos būklę iliustruojantys rodikliai rodo blogesnę padėtį, nei susiklosčiusi kitose regionų grupėse. Nedarbas šioje grupėje vidutiniškai sudarė 10,3 proc. ir buvo 1,2 proc. punktu didesnis nei vidutiniškai Lietuvoje, o nuo artimiausios kaimiškų regionų grupės – vidutinio kaimiškumo savivaldybių – taip pat skyrėsi ženkliai: buvo apie 0,5 proc. punkto didesnis. Užimtumas stipraus kaimiškumo regionuose nagrinėjamu laikotarpiu nesiekė 60 proc. darbingų gyventojų skaičiaus ir beveik 6 proc. punktais buvo mažesnis nei vidutiniškai Lietuvoje, kas rodo menką darbo jėgos aktyvumą šiuose regionuose. Mažo užimtumo ir didelio nedarbo lygio pasekmė – didelis socialinės paramos gavėjų skaičius. Stipraus kaimiškumo regionuose socialinės pašalpos gavėjų skaičius siekė net 8,3 proc. darbingo amžiaus gyventojų skaičiaus. Atsižvelgiant į tai, jog socialinė pašalpa yra mokama tiems darbingo amžiaus gyventojams, kurių gaunamos pajamos yra mažesnės už valstybės nustatytą minimalių pajamų normatyvą, didelis socialinės pašalpos gavėjų skaičius leidžia daryti išvadą apie mažas gyventojų pajamas šiai regionų grupei priskirtose savivaldybėse.

Statistikos departamento turimi duomenys nesudaro galimybės bent kiek giliau paanalizuoti savivaldybių infrastruktūros būklę. Vertinat stipraus kaimiškumo regionų grupei priskirtų savivaldybių gamtinius išteklius ir infrastruktūrą, galima daryti šiuos apibendrinimus: joms yra būdingas didesnis nei vidutiniškai Lietuvoje miškingumas, o jų kelių tinklas yra blogai išvystytas. Kelių su pagerinta danga tankumas stipraus kaimo grupėje tesiekia $0,08 \text{ km/km}^2$ ir yra du kartus mažesnis nei šalies vidurkis. Kadangi šiai grupei priskirtos visos savivaldybės yra išsidėsčiusios atokiai nuo didžiųjų miestų, blogas kelių tinklas yra svari kliūtis savivaldybių ekonominio ir socialinio potencialo vystymui.

Atlikus statistinių duomenų analizę, galima konstatuoti, kad Lietuvos regionų grupavimas remiantis kaimiškumo kriterijais atskleidžia regionų raidos ypatumus, todėl sudaro prielaidas efektyvių regioninės politikos, besiremiančios naująja regioninės politikos paradigma, priemonių parinkimui. Lietuvos regionų grupavimas politikos tikslais remiantis integruotu kaimiškumo vertinimu geriau atspindi regionų raidos dėsningumus, nei šiuo metu Lietuvoje naudojamas regionų skirstymas į problemines ir neproblemines savivaldybes. Šį teiginį galima pagrįsti remiantis probleminių ir neprobleminių savivaldybių grupavimu, atsižvelgiant į jų kaimiškumo lygį. Tiek šiuo metu probleminėms priskirtų savivaldybių grupėje, tiek neprobleminių savivaldybių gru-

pėje yra savivaldybių, kurios pagal kaimiškumo laipsnį yra stipraus kaimiškumo regionai, vidutinio kaimiškumo regionai, silpno kaimiškumo regionai, o taip pat neturi kaimui būdingų bruožų.

Probleminių regionų išskyrimas remiasi tradicine atsiliekančiųjų regionų šelpimo principu pagrįsta regioninės politikos paradigma, tačiau, sugrupavus problemines ir ne-problemines savivaldybes atsižvelgiant į jų kaimiškumą, išryškėja tam tikras neatitikimas tarp probleminių regionų išskyrimo tikslų ir probleminių savivaldybių raidos problemas parodančių ekonominių ir socialinių rodiklių. Pavyzdžiui, vidutinės materialinės investicijos, tenkančios vienam gyventojui, 2008–2010 metais probleminėse savivaldybėse siekė 2836 Lt ir buvo didesnės nei neproblemėse stipraus kaimiškumo savivaldybėse, kur šis rodiklis tuo pačiu laikotarpiu buvo lygus 2658 Lt. Analogišką prieštaravimą matome ir lyginant užimtumo rodiklius. Probleminių pusiau miesto regionų užimtumo rodiklis (62,5 proc.) nagrinėjamu laikotarpiu buvo geresnis nei užimtumas neproblemėse savivaldybėse vidutiniškai (61,9 proc.). Nors probleminių savivaldybių kelių su pagerinta danga tinklas yra blogai išplėtotas ir vidutiniškai tesiekia 0,12 km/km², tačiau tarp neprobleminių savivaldybių yra dvi regionų grupės: stipraus kaimiškumo neprobleminės savivaldybės ir vidutinio kaimiškumo neprobleminės savivaldybės, kurių tinklas yra išplėtotas dar mažiau (atitinkamai 0,08 ir 0,11 km/km²).

Išvados

1. Lietuvos savivaldybių raidos vertinimas, sugrupavus jas pagal kaimiškumo laipsnį į stipraus, vidutinio ir silpno kaimiškumo, pusiau miesto ir miesto regionų grupes, parodė, jog šis grupavimas atskleidė esminius ekonominės ir socialinės situacijos skirtumus probleminių ir neprobleminių savivaldybių grupių viduje.

2. Lietuvos savivaldybių suskirstymas pagal jų kaimiškumo laipsnį geriau išryškina jų raidos specifiką bei ekonominės ir socialinės situacijos skirtumus, nei šiuo metu naudojamas probleminių regionų išskyrimas. Todėl ateityje tipologijos kaimiškumo aspektu turėtų tapti svarbiu regioninės politikos instrumentu, padedančiu diferencijuoti paramos priemones, skatinančias regiono raidą.

3. Lietuvos regioninėje politikoje naudojamas grupavimas į probleminius ir ne-probleminius regionus, remiantis trimis rodikliais (nedarbo lygiu, socialinės pašalpos gavėjų dalimi ir materialinių investicijų dydžiu), neatskleidžia regiono socialinės ir ekonominės raidos veiksmų. Šiuo metu taikomi probleminių regionų išskyrimo rodikliai turi esminį trūkumą, kad jų reikšmės sparčiai kinta ir rodo tik esamos situacijos būklę, bet ne priežastis. Tuo tarpu tokie kriterijai kaip regiono atokumas, apgyvendinimo tankumas ir gyventojų skaičius savivaldybės centre, naudojami kaimiškumui apibrėžti, yra ganėtinai stabilūs ilgą laikotarpį ir charakterizuoja regiono išskirtinumą, kurį sunku greitai pakeisti. Tai daro regionų tipologijas, sukonstruotas pagal kaimiškumą, tinkamu instrumentu naujai regioninės politikos paradigmą įgyvendinti.

Literatūra

1. Benaki, V., Alexandrakis, E., Apostolopoulos, C. (2007). Entrepreneurial Parameters and Classification – Typology for Rural Areas // ICAS papers. – <http://www.stats.gov.cn/english/ICAS/papers/P020071114317657343748.pdf> [2010-07-12].

2. Bessaoud, O. (2006). Rural governance in the Mediterranean: trends and new challenges // CIHEAM analytic note, No. 14. – <http://www.portail2.reseau-concept.net/Upload/ciheam/fichiers/ANP14.pdf> [2010-10-24].
3. Čaplikas, J. (2010). Kaimiškų vietovių tipizacija daugiafunkciškumo požiūriu // Mokslinė konferencija „Daugiafunkciškumo koncepcija žemės ūkio vystymesi“, LŽŪU. – <http://www.lzuu.lt/file.doc?id=36584> [2010-12-17].
4. Čaplikas, J., Michailovaitė, N. (2003). Miesto ir kaimo ekonominė bei socialinė sąveika Lietuvos regionuose // Vagos: LŽŪU mokslo darbai, Nr. 61(14).
5. Diakosavvas, D. (2006). Coherence of Agricultural and Rural Development Policies. – OECD Publishing, Paris.
6. Dijkstra, L., Ruiz, V. (2010). Refinement of the OECD regional typology: Economic Performance of Remote Rural Regions. – DG Regio, European Commission, OECD.
7. Herrschel, T. (2005). “Competing Regionalisation” Through Territory and Cluster Networks: Experiences from Post-Socialist Eastern Germany. – *GeoJournal*, Vol. 62, No. 1.
8. Jasaitis, J. (2008). Neurbanizuotų teritorijų plėtros administravimas poindustrinėje visuomenėje. – *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, Nr. 1(10).
9. Knickel, H., Renting, M. (2000). Methodological and conceptual issues in the study of multifunctionality and rural development // *Sociologia Ruralis*, Vol. 40.
10. O’Conner, D. (2006). Driving rural development: policy and practice in seven EU countries // Royal van Gorcum, Assen, The Netherlands OECD (2005). – *Building Competitive Regions: Strategies and Governance*, OECD Publishing.
11. OECD. (1994). *Creating Rural Indicators for Shaping Territorial Policies*. – Paris: OECD Publishing.
12. OECD. (2006). *Rural Policy Reviews. The New Rural Paradigm: Policies and Governance*. – OECD Publishing.
13. OECD. (2009). *Investing for Growth: Building Innovative Regions // Policy Report*. – <http://www.oecd.org/dataoecd/60/41/42531964.pdf> [2011-10-20].
14. RUPRI. (2006). *Defining Rural: Definitions of Rural Areas in the U.S.* – <http://www.rupri.org/context/rural.html> [2006-10-02].
15. Vidickienė, D., Melnikienė, R. (2008). Paramos teikimo Lietuvos kaimo regionams kriterijų vertinimas // *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*. Nr. 12(1).

TYPOLOGIES OF LITHUANIAN REGIONS BY RURALITY FOR REGIONAL POLICY

Rasa Melnikienė, Dalia Vidickiene, Zivile Gedminaitė-Raudonė, Erika Ribasauskiene
Lithuanian Institute of Agrarian Economics

Typologies of Lithuanian regions based on various rurality criteria are presented in this paper. Selection of criteria for measuring rurality of the regions was focused on the challenges of the post-industrial development stage of society. The research results shows that classification of Lithuanian regions by rurality into 5 groups is a more comprehensive method to reveal economic and social differences of the regions than the method used by the government at the present by classifying regions in to the problematic and non-problematic regions. The typology based on rurality dimension is also better tailored to the needs of new regional policy paradigm because criteria as remoteness of the region, density of the population and number of residents at the center of the region used in these typologies are stable for a long time and help to highlight the specifics of the region that is unable to be changed quickly.

Key words: post-industrial stage, rural region, typology of regions, regional policy.

JEL codes: R100, R280, R580.